

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ชุมชนบ้านผาตูป ตำบลผาลิ่งห์ จังหวัดน่าน*

The Participation in Resource Management Bamboo Forest Ban Phatub Thambol PhaSing Amphur Muang Nan Province, Nan Province

ภก วุฒิสวัสดิ์**

Pok Wuthisawas

ธานินทร์ คงศิลา***

Tanin Kongsila

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและทรัพยากรป่าไผ่ 2) ศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องทรัพยากรป่าไผ่ และ 3) วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ เป็นการศึกษาแบบผสมผสาน ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนชุมชนบ้านผาตูป ตำบลผาลิ่งห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน จำนวน 143 ราย รวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้รู้ (Key informants) จำนวน 13 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ประชาชนชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา

ผลของการศึกษา พบว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์และกายภาพของบ้านผาตูปตั้งอยู่ศูนย์กลางป่าอนุรักษ์และสำนักงานวนอุทยานถ้ำผาตูป มีป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไผ่และความหลากหลายในพื้นที่ ประชาชนที่มีความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ของชุมชนบ้านผาตูป มีเพศชายร้อยละ 52.45 และเพศชายร้อยละ 47.55 ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการเกษตรร้อยละ 58.04 การดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนบ้านผาตูปมี 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มจักสาน กลุ่มผู้สูงอายุ รวมทั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่า

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไผ่อย่างมีส่วนร่วมในจังหวัดน่าน” หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาเกษตรเขตร้อน ปีการศึกษา 2563

This article is part of the thesis, “The Model of Participation Management in Wild Bamboo Resources at Nan Province” Doctor of the Philosophy Program in Tropical Agriculture, 2020

** นิสิตปริญญาเอก สาขาเกษตรเขตร้อน คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Tropical Agriculture, Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Corresponding Author E-mail:wootisawad@hotmail.com

*** ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Extension and Communications, Faculty of Agriculture, Kasetsart University

Received: 21 August 2021, Revised: 23 September 2021, Accepted: 30 September 2021

และป่าไผ่ ทั้ง 3 กลุ่ม มีความเชื่อมโยงกันด้วยวิถีวัฒนธรรม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและแลกเปลี่ยนข่าวสารตลอดจนองค์ความรู้ มีโครงสร้างที่กำหนดบทบาทหน้าที่อย่างเป็นทางการเพื่อร่วมภารกิจในด้านอนุรักษ์ป้องกัน และฟื้นฟู มีพันธกิจร่วมระดับตำบลและได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรด้านการอบรมและงบประมาณ จากผลการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ 5 ระดับ พบว่า การมีส่วนร่วมคิดมากที่สุดคือ ระดับที่ 1 การมีส่วนเสนอความคิดการจัดการจัดสรรผลผลิตที่มีในป่าชุมชนผาตูป โดยมีค่าเฉลี่ย (μ) เท่ากับ 4.90 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) เท่ากับ 0.30 ระดับที่ 2 การมีส่วนร่วมตัดสินใจมากที่สุด คือ ร่วมพิจารณาการแบ่งขอบเขตป่าไผ่แต่ละหมู่บ้าน โดยมีค่าเฉลี่ย (μ) เท่ากับ 5.00 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) เท่ากับ 0.00 ระดับที่ 3 การมีส่วนร่วมดำเนินการมากที่สุด คือ เข้าร่วมดำเนินการสำรวจป่าไผ่ โดยมีค่าเฉลี่ย (μ) เท่ากับ 4.97 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) เท่ากับ 0.16 ระดับที่ 4 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์มีระดับที่สูงที่สุด คือ ไม่ต้องจ่ายเงินหาหน่อไม้และลำไผ่โดยมีค่าเฉลี่ย (μ) เท่ากับ 4.90 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) เท่ากับ 0.30 ระดับที่ 5 การมีส่วนร่วมประเมินและติดตามผลมีระดับที่สูงที่สุด คือ มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการเข้าไปหาหน่อไม้และลำไผ่มีค่าเฉลี่ย (μ) เท่ากับ 4.29 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) เท่ากับ 0.57 ตามลำดับ

คำสำคัญ: การจัดการ, การมีส่วนร่วม, ป่าไผ่

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) To explore the context of community and bamboo resources 2) To investigate in operation groups who related to bamboo resources in Ban Phatub Thambol PhaSing Amphur Muang Nan Province. 3) To analyze in participation bamboo resources management. The research is the mixed method, the questionnaires were collected data with 143 populations, there were representatives from each households (1 person per household) and in-depth interviewed with 13 key informants who consisting of community leaders, group leaders, the government officials, the local officials and the local wisdoms. Additional, data were determined to descriptive statics.

The results of the study revealed that the geographical and physical characteristics of Ban Phatub where located in the center of Phatub national forest park. There is a community forest with plentiful bamboo and diversity in this area. The results show the bamboo resources participants in management, there were 52.45 % female and 47.55% male. The main in occupation was agriculture 58.04 %. There are 3 groups of activities related to bamboo are connected with culture and subsidize with a relationship moreover, the group structure was defined with the roles and duties to participate in conservation, prevention and rehabilitation. The mission was linked to sub-district and the groups were supported by training and funding also. Additional, the 5 levels were determined for participation in bamboo resources management therefore the finding outs were demonstrated to the highest participatory

management (1) Opinion making, the mean (μ) 4.90 and the standard deviation (σ) 0.30 evaluate to the allocation of bamboo products (2) Decision making, the mean (μ) 5.00 and the standard deviation (σ) 0.00 evaluate to considerate to bamboo forest boundary in each village (3) Operation, the mean (μ) 4.97 and the standard deviation (σ) 0.16 evaluate to participate bamboo forest patrol (4) Benefit, the mean (μ) 4.90 and the standard deviation (σ) 0.30 evaluate to non-payment in the shoots and culms (5) Estimation, the mean (μ) 4.29 and the standard deviation (σ) 0.57 evaluate to check- in bamboo forest and the trucks entry respectively.

Keywords: Management, Participation, Wild Bamboo

บทนำ

ทรัพยากรป่าไผ่ มีความสำคัญต่อชุมชนที่อาศัยอยู่กับป่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ไผ่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนไทยมาช้านาน ซึ่งทุกส่วนของไผ่ตั้งแต่ราก ลำต้น ไปจนถึงยอด สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะใช้หน่อไผ่สำหรับบริโภคเป็นอาหาร ลำไผ่ใช้ในการก่อสร้าง ทำเครื่องเรือน เฟอร์นิเจอร์ รวมถึงรากไผ่ทำให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ดิน สามารถใช้เป็นยารักษาโรคได้ นอกจากนี้ไผ่ยังมีความสำคัญต่อวิถีของชุมชนในเรื่องของพิธีกรรมอีกด้วย ซึ่งความหลากหลายของไผ่ยังส่งผลต่อเศรษฐกิจของชุมชนอีกด้วย การสำรวจในประเทศไทยมีไผ่อยู่ 16 สกุล 85 ชนิด (กมลทิพย์ เรวรัตน์, 2560)

ปัจจุบันชุมชนมีแนวโน้มความต้องการในการใช้ไม้ไผ่เพิ่มมากยิ่งขึ้น บางชนิดปริมาณไม่เพียงพอต้องนำเข้าไม้ไผ่จากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ไผ่ที่นำเข้าจากประเทศลาวมาทำข้าวหลาม เป็นต้น และปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ การขาดระบบฐานข้อมูลไผ่ที่ชัดเจนในการสนับสนุนท้องถิ่นในการจัดสรรและการตัดสินใจในระดับนโยบาย การสนับสนุนจึงยังไม่ชัดเจน และเนื่องด้วยไผ่มีความคาบเกี่ยวระหว่างพืชเกษตรและพืชป่ารวมทั้งสภาพของพื้นที่ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกฎหมายป่าไม้ เมื่อเปรียบเทียบกับพืชเกษตรอื่น ๆ เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมันส่งผลให้นโยบายไผ่ยังไม่มีความเด่นชัดอีกทั้งยังมีการขยายพื้นที่เกษตรบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าไผ่ธรรมชาติด้วย (ศูนย์ฝึกรวมรณรงค์อนุรักษ์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, 2557)

เสวียน เปรมประสิทธิ์ และคณะ (2553) พบว่า ป่าในเขตภาคเหนือมีผืนป่าไผ่ครอบคลุมพื้นที่ 1 ใน 3 ของประเทศไทยซึ่งเป็นแหล่งป่าต้นน้ำ โดยมีพันธุ์ไผ่กระจายตัวหนาแน่นเฉลี่ย 34.90 กอต่อไร่ มีจำนวนลำเฉลี่ย 393 ลำต่อไร่ ในป่าเบญจพรรณ ไผ่ที่พบทางภาคเหนือชาวบ้านนิยมใช้บริโภคหน่อและมีรสชาติดี ได้แก่ ไผ่รวก ส่วนลำไม้ไผ่สามารถนำมาใช้สอยและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนไผ่ข้าวหลาม ซึ่งเป็น 1 ใน 5 ของไม้ไผ่ที่สำคัญได้ถูกนำมาใช้สอยในชุมชน การใช้ประโยชน์ป่าไผ่จึงแสดงถึงเอกลักษณ์วิถีทางวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะทางจังหวัดน่านที่มีพื้นที่ป่าไผ่กระจายอยู่อย่างสมบูรณ์ รวมถึงมีเขตรวนอุทยานแห่งแรกของจังหวัดน่าน ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลผาลิ่ง โดยในปี พ.ศ. 2521 ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 521 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ที่ 7 บ้านผาตูป ตำบลผาลิ่ง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ณ ปัจจุบันสถานการณ์ป่าไผ่บ้านผาตูบมีการแบ่งเขตป่าอย่างชัดเจนทั้งในเขตอนุรักษ์และเขตป่าชุมชน จะเห็นว่า ป่าไผ่ในเขตป่าชุมชนมีการกำหนดพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้านห้ามคนชุมชนอื่นเข้ามาลู่ล่าพื้นที่ จึงทำให้ผู้ที่ต้องการใช้ไผ่ในปริมาณที่มากเช่นในอดีตถูกจำกัดลงด้วยระเบียบกติกาของชุมชนและกฎหมายป่าไผ่ ประกอบกับการเติบโตของชุมชนซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตคนกับป่า ดังนั้นไม่เพียงเฉพาะแต่ปัญหาในเรื่องการจัดสรรป่าไผ่แต่ยังเกี่ยวข้องทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นหากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่บ้านผาตูบ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนไม่เพียงแต่มีประสบการณ์ในเรื่องป่าไผ่เท่านั้น แต่พวกเขายังซึมซับการเปลี่ยนแปลงของป่าในชุมชนมาหลายชั่วอายุคน อีกทั้งยังมีผู้นำชุมชนและแกนนำอนุรักษ์ป่าที่มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ผืนป่าและยังมีเครือข่ายสนับสนุนอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นว่ากระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนบ้านผาตูบได้ถูกปลูกฝังยังลึกด้วยความหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติเช่นป่าไผ่เป็นอย่างมาก หากการศึกษาวิจัยในพื้นที่ดังกล่าวจะสามารถยกระดับการจัดการทรัพยากรการมีส่วนร่วมให้ชัดเจนอย่างมีระบบสามารถเชื่อมโยงมิติที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไปสู่ความสมดุลเกิดการประสานงานที่สอดคล้องกับแนวทางทั้งนโยบายส่วนท้องถิ่นและภาครัฐเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดการพึ่งพาตนเองและเกิดความยั่งยืนในที่สุด อันจะเห็นว่าการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่นอกจากจะส่งผลทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีสิ่งแวดล้อมที่ดียังคงสามารถรักษาทรัพยากรป่าไผ่ให้อยู่กับชุมชนได้อย่างยาวนานตามหลักการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นควรที่จะมอบอำนาจให้แก่ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2545)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านผาตูบและการจัดการทรัพยากรป่าไผ่
2. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องทรัพยากรป่าไผ่
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของการจัดการทรัพยากรป่าไผ่

ทบทวนวรรณกรรม

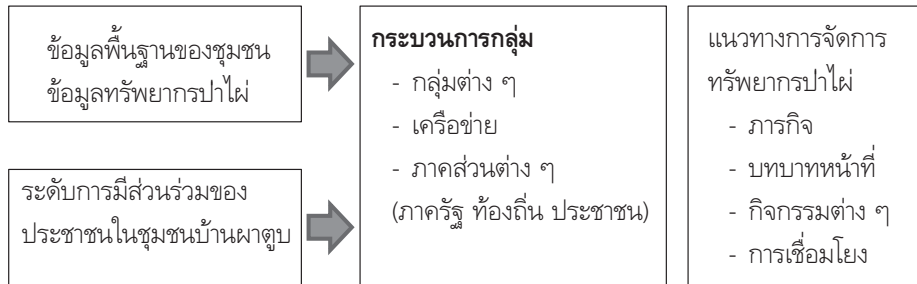
การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรป่าไผ่ที่มีอยู่คู่ชุมชนบ้านผาตูบมาอย่างยาวนาน และยังเป็นแหล่งพึ่งพาให้กับคนในชุมชนได้ใช้สอยเกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมไปถึงสร้างรายได้หมุนเวียนให้แก่ครัวเรือนในชุมชนบ้านผาตูบจนกลายเป็นอาชีพที่ยั่งยืนแก่ชาวบ้าน จากความร่วมมือของชุมชนบ้านผาตูบจึงสะท้อนได้ว่าทรัพยากรป่าไผ่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาให้ชุมชนต้องปรับตัวและมีการพัฒนาไปด้านต่าง ๆ การที่ชุมชนมีส่วนร่วมเข้ามามีบทบาทและร่วมรับผิดชอบต่อสิ่งที่มีคุณค่าจึงต้องอาศัยแนวทางที่เหมาะสมและข้อมูลที่เป็นพื้นฐานของชุมชน CRS and MEAS (2015) ได้กล่าว ถึงแนวคิดบริบทชุมชน (Community Context) ที่มีศึกษารอบคลุมปัจจัยทางกายภาพ ชีวภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมประวัติศาสตร์ รวมถึง

การสูญเสียไปของลักษณะพื้นถิ่นที่เคยเป็นและความหลากหลายทางชีวภาพที่ลดลงไปของชุมชน Krishnaswamy (2012) ได้ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมว่าเป็นแนวทางที่มีแง่มุมที่หลากหลายซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลแต่ละคน หรือกลุ่มโครงสร้างที่มีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร แสดงความคิดเห็นเพื่อเรียกร้องสิทธิหรือความต้องการเพื่อจะแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่องลงไป เช่น เรื่องของป่าหรือสิ่งแวดล้อม ยังคำนึงถึงองค์ประกอบบริบทชุมชนในแต่ละด้าน เน้นความสำคัญการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจร่วม ดังนั้น การศึกษาข้อมูลที่เป็นพื้นฐานชุมชนบ้านผาตูป เป็นองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายในชุมชนต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จินตวีร์ เกษมศุข (2561) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน พัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญร่วมกัน และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สมศักดิ์ สุวรรณสุจริต (2531) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นว่าประชาชนอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นได้ 5 ลักษณะ คือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน การปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และการประเมินติดตามผล ซึ่งสามารถจำแนกระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นผ่านกิจกรรมและภารกิจที่วางไว้ร่วมกัน จนเกิดการรวมกลุ่มและพัฒนาเป็นเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงการทำงานในภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น และประชาชน ให้บรรลุเป้าหมายที่สอดคล้องกัน ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำ สนับสนุน การสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิและองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และนโยบาย การพัฒนาการที่กำหนดไว้

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมมีกานิยามที่หลากหลายเพื่อจะให้ครอบคลุมในหลักการความยั่งยืน ซึ่งมีหลักสำคัญสรุปได้ คือ การให้คนเป็นศูนย์กลาง โดยการพึ่งพาตนเองของคนทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเป็นการหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ อาทิ การรวมตัวกันของคนในชุมชน การจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชน การเชื่อมโยงเครือข่าย ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดความเข้มแข็งทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม ตลอดจนด้านสิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญา ซึ่งความเข้มแข็งดังกล่าวจะก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองของชุมชนที่จะเป็นรากฐานต่อการพัฒนาเพื่อจะนำไปสู่ดุลยภาพเกิดความสมดุลในด้านต่าง ๆ

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่าไม้ชุมชนจังหวัดน่านนั้น การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและทรัพยากรป่าไม้เพื่อจะได้ทราบความมีอยู่ของชุมชน ศักยภาพของชุมชนด้านต่าง ๆ ด้านกายภาพ ชีวภาพ ปัจจัยพื้นฐาน และการรวมกลุ่มในชุมชน รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในแต่ละระดับที่จะสามารถเชื่อมโยงไปสู่แนวทางการพัฒนาและวางแผนการดำเนินงานในภารกิจและกิจกรรมการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่าไม้ของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยได้ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ใช้เทคนิค Focus group และ AIC มีขั้นตอนการดำเนินงานใน 3 ขั้นตอน คือการสร้างความรู้ (Appreciation) การสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence) และ ขั้นตอนแนวทางปฏิบัติ (Control) Smith (1991)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านผาตูป ตำบลผาลิ่งห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีจำนวนทั้งหมด 143 ครัวเรือน โดยเก็บข้อมูลครัวเรือนละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 143 คน
2. การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะชุมชนบ้านผาตูป ตำบลผาลิ่งห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อใช้ประโยชน์จากป่าไผ่ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรดูแล ปกครองชุมชน ในพื้นที่ ประกอบด้วย ประชาชนผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน ภาครัฐ และเอกชนที่มีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ จำนวน 13 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ของชุมชนบ้านผาตูป ตำบลผาลิ่งห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่านเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

1. แบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสร้างแบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ตอน ดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน
 - ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่

ผู้วิจัยสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม 5 หลักการ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการวางแผนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการร่วมประเมินผล เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทด้านต่าง ๆ ได้แก่ บริบทชุมชน บริบทการป่าไม้ และบริบทการจัดการรวมถึงครอบครัวกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของกลุ่มเพื่อนำไปสู่รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมของบ้านผาตูบ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยมีวิธีการ ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ความกว้างของอันตรภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.8 \end{aligned}$$

กำหนดเกณฑ์เฉลี่ยของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีการกำหนดค่าน้ำหนักการประเมิน เป็น 5 ระดับ Likert (1932) ได้ดังนี้

4.21 - 5.00	หมายถึง	การมีส่วนร่วมมากที่สุด
3.41 - 4.20	หมายถึง	การมีส่วนร่วมมาก
2.61 - 3.40	หมายถึง	การมีส่วนร่วมปานกลาง
1.81 - 2.60	หมายถึง	การมีส่วนร่วมน้อย
1.00 - 1.80	หมายถึง	การมีส่วนร่วมน้อยที่สุด

ผู้วิจัยได้ออกแบบสอบถามเพื่อที่จะให้ได้ผลการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้ทฤษฎีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งแบบสอบถามได้ถูกทดสอบโดยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และหาค่าความเชื่อมั่นของครอนบาค (Cronbach's Coefficient) จากประชาชนที่อยู่นอกพื้นที่ชุมชนบ้านผาตูบ จำนวน 30 ชุด โดยมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.81 (Cronbach, 1984)

2. แบบสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดและมีการสนทนาแบบไม่เป็นทางการแสดงความเห็นเกี่ยวกับ บริบทการจัดการ บริบทชุมชน และบริบทป่าไม้โดยสัมภาษณ์เชิงลึก key informants จำนวน 13 คน ประเด็นสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่จะเสริมสร้างทำให้แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ บทบาท หน้าที่ พันธกิจ กลุ่มองค์กร และเครือข่าย

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์สถิติเชิงปริมาณ โดยใช้ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงาน

ของกลุ่มที่เกี่ยวข้องทรัพยากรป่าไม้มีประเด็นของวัตถุประสงค์การจัดตั้งกลุ่ม การจัดการและการดำเนินงาน กลุ่ม การเชื่อมโยงกลุ่มอื่น ๆ หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนและกองทุน ผลลัพธ์การจัดตั้งกลุ่ม

ผลการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านผาตูปและข้อมูลการจัดการทรัพยากรป่าไม้

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

ที่ตั้งตำบลผาสิงห์ หมู่ที่ 7 มีพิกัดที่ 683103 E, 2085619 N บนทิศเหนือ จังหวัดน่าน ห่างจากอำเภอเมืองน่าน เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร โดยเป็นที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2549 ตำบลผาสิงห์ มีพื้นที่ 87 ตารางกิโลเมตร หรือ 54,375 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่จำนวน 9 หมู่บ้าน ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ (สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ผาสิงห์, 2561)

อาณาเขตโดยรอบของชุมชนบ้านผาตูป ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ทิศใต้ ติดต่อกับ เขตเทศบาลเมืองน่านและตำบลไชยสถาน จังหวัดน่าน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเมืองจันท์ จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลสะเนียน อำเภอไชยสถาน จังหวัดน่าน

ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านผาตูป พบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่โดยเป็นเพศหญิง ร้อยละ 52.45 และเพศชาย ร้อยละ 47.55 อายุอยู่ระหว่าง 50-59 ปี นับถือศาสนาพุทธมากที่สุด มีความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่มีแหล่งทรัพยากรสำคัญที่ตั้งอยู่กลางชุมชน ได้แก่ ป่าไม้ ป่าไผ่ ถ้า ภูเขา แหล่งน้ำ และยังเป็นแหล่งอนุรักษ์เชิงนิเวศน์และส่วนลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยหินผาที่เป็นหินปูนจึงมีที่ราบน้อย ประชาชนประกอบอาชีพด้านการเกษตร ทำไร่ ร้อยละ 58.04 รายได้หลัก 5,001-7,000 บาทต่อเดือน ส่วนอาชีพรองได้จากการนำทรัพยากรป่าไม้ไปจำหน่าย นอกจากนั้นความเจริญเติบโตของเมืองส่งผลให้บ้านผาตูปกลายเป็นชุมชนกึ่งเมือง ซึ่งในปัจจุบันยังเป็นชุมชนที่มีป่าเหลืออยู่และมีการบริหารจัดการร่วมกันโดยมีหลายภาคส่วนเข้ามารับผิดชอบและมีการแบ่งขอบเขตป่าอย่างชัดเจน การมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่มีความสำคัญและอยู่ในศูนย์กลางชุมชนที่คนในชุมชนและชุมชนที่อยู่โดยรอบวนอุทยานพิงพาททรัพยากรได้อย่างยาวนาน และการนำนโยบายและแนวทางที่จะรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรมาปรับให้เกิดความสอดคล้องกับชุมชนบ้านผาตูปได้อย่างเหมาะสม

2. การจัดการทรัพยากรป่าไม้

พบว่า ในอดีตประชาชนสามารถเข้าใช้ป่าไผ่อย่างเสรี เมื่อประชากรสามารถเข้าใช้สอยในป่าได้ไม่จำกัด และขาดการวางแผนทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ติดตามมา เช่น การไม่สามารถควบคุมการบุกรุกทำลายป่าไผ่ของชาวบ้าน ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรมและขาดแคลนลงไป จึงทำให้ภาครัฐและส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการควบคุมส่งผลต่อวิถีการใช้ชีวิตของคนในชุมชนที่อาศัยป่ามาแต่เดิมเกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมรวมถึงวิถีวัฒนธรรม ปัจจุบันทรัพยากรป่าไผ่ของชุมชนมีผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ มีความตระหนักรู้และให้ความสำคัญที่จะเข้ามาจัดการทรัพยากรป่าไผ่ โดยคำนึงถึง

ในแต่ละมิติ และมุ่งพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกันเพื่อให้เกิดคุณภาพ รวมไปถึงส่วนท้องถิ่น โรงเรียน สำนักงาน วนอุทยานแห่งชาติถ้ำผาตุบ หน่วยงานและองค์กรอิสระ ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมโดยชักนำภาคประชาชน เข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไฟ ผ่านกิจกรรมป้องกัน อนุรักษ์ ปั้นพูป่าไฟ อย่างต่อเนื่อง และสร้างบทบาทโดยมีโครงสร้างการบริหารในรูปแบบกลุ่ม สร้างกลไกการมีส่วนร่วมผ่านคณะกรรมการ ซึ่งแบ่งหน้าที่ 4 ส่วน คือ ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติ ผู้ให้คำปรึกษา และผู้ตรวจสอบ โดยดำเนินการเชื่อมโยงกลุ่มอื่น ในพื้นที่ใกล้เคียงเข้าร่วมอบรมจนมีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรป่าไฟในระดับตำบล และมีการพัฒนา ไปสู่การสัมมนาเชิงปฏิบัติการที่ได้รับสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง

การดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับไฟ

การดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับไฟชุมชนบ้านผาตุบมี 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มจักสาน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มอนุรักษ์ป่าและป่าไฟ ซึ่งมีกลไกการดำเนินการกลุ่ม โดยมีการกำหนด บทบาท หน้าที่ พบว่า กลุ่มจักสานมีสมาชิกจำนวน 14 คน มีประธานคือ นางพิกุล กลิ่นทรัพย์ กลุ่มผู้สูงอายุมีจำนวน 14 คน มีประธาน คือ นายสุริย์ สุขวุฒิไชย กลุ่มอนุรักษ์ป่าและป่าไฟมีสมาชิกจำนวน 24 คน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำ โดยทั้ง 3 กลุ่ม มีความเชื่อมโยงกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและแลกเปลี่ยนข่าวสารตลอดจนองค์ความรู้ระหว่างกัน โดยกลุ่มผู้สูงอายุมีกองทุนหมุนเวียน มีการออมทรัพย์และเปิดโอกาสแก่ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม สามารถเข้ากลุ่มออมทรัพย์ โดยมีการออม บันทึกลงและให้กู้ยืมเมื่อสมาชิกมีความจำเป็น แต่งตั้งกรรมการ ตรวจสอบงบประมาณประจำปี ส่วนกลุ่มจักสานเมื่อผู้นำกลุ่มเสียชีวิตลงสมาชิกที่เหลือวางแผนที่นำกลุ่ม ขึ้นทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นมา ดังจะเห็นว่า ทั้ง 3 กลุ่มมีความสอดคล้องกัน ทั้งในด้านของวิถีการดำเนินชีวิตวัฒนธรรมความเชื่อ สร้างความสามัคคีให้แก่กลุ่ม จึงทำให้ชุมชนมีทิศทางการขับเคลื่อนไปในแนวทางเดียวกันซึ่งได้สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นโดยชุมชนเองในส่วนทรัพยากรป่าไฟ รวมถึงแนวนโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไฟในด้านต่าง ๆ ซึ่งนอกจาก ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มจะมีบทบาท ที่ผลักดันการดำเนินงานของกลุ่ม ยังมีภาคส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมการเชื่อมโยงในกิจกรรมของกลุ่มจักสาน และกลุ่มผู้สูงอายุ ที่สำคัญได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ ซึ่งร่วมมือกับ นักวิชาการประจําวนอุทยานถ้ำผาตุบ มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันทั้งการอนุรักษ์ ป้องกัน ปั้นพูป่าไฟเป็นพันธมิตร ที่สร้างพันธกิจร่วมกันมาอย่างยาวนาน มีการดำเนินการสอดคล้องกันจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในชุมชน บ้านผาตุบและในระดับตำบลผาสิงห์ยังเป็นโอกาสที่ดีของชุมชนที่เมืองศรีสะเกษหลาย ๆ องค์กรมีแนวคิดการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไฟและยังมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมจัดการและเอื้อประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วม ในอีกมิติหนึ่ง เช่น มหาวิทยาลัย มูลนิธิฮักเมืองน่าน สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยที่มีการประชุมเชิงปฏิบัติ จัดการแลกเปลี่ยนและระดมความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอในเรื่องป่า ชุมชนป่าไฟและยังเกิดเป็นความร่วมมือ ในระดับจังหวัดและประเทศอีกด้วย

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไฟ

การวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไฟของชุมชนบ้านผาตุบ ตำบล ผาสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ในการศึกษามีส่วนร่วมได้มีการแบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 5 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมวางแผน

(Planning) ร่วมตัดสินใจ (Making- Decision) ร่วมดำเนินการ (Operation) ร่วมรับผลประโยชน์ (Benefit) และร่วมติดตามประเมินผล (Evaluation) ตามลำดับ พบว่า ผลของการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนบ้านผาตูบโดยมีระดับการมีส่วนร่วม ดังนี้

ระดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในการคิด มีค่าเฉลี่ย 4.50 และค่ามาตรฐาน 0.17 การแปลผลมากที่สุด ซึ่งในการมีส่วนร่วมคิด หมายถึง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการร่วมกันเสนอความคิดสำรวจชุมชน สภาพแวดล้อมป่าโดยรอบ เสนอการจัดทำแผนที่ ป่าชุมชน แผนที่ป่า และการจัดสรรผลผลิตจากป่าที่มีในชุมชน เช่น หน่อไม้ ลำไย เสนอการประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ

ระดับที่ 2 การร่วมพิจารณาตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ย 4.67 และค่ามาตรฐาน เท่ากับ 0.22 การแปลผลมากที่สุด หมายถึง การร่วมพิจารณาการแบ่งขอบเขตป่าและป่าไม้ของแต่ละหมู่บ้านซึ่งใช้หลักหรือหมุดปักเพื่อแสดงพื้นที่ป่าชุมชนบ้านผาตูบ การร่วมวางแผนขั้นตอนกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟู การมีส่วนร่วมพิจารณาข้อระเบียบกติกาการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน การมีส่วนร่วมบันทึกข้อตกลง (MOU) ระหว่างหน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐ ได้แก่ องค์กรการบริหารส่วนตำบลผาสิงห์หรือวนอุทยานถ้ำผาตูบและวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานและท้องถิ่น รวมถึง การมีส่วนร่วมมติในมาตรการป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่าไม้ เช่น การป้องกันการลักลอบเผาป่าไม้ การขุดหน่อและการตัดลำไม้ไผ่

ระดับที่ 3 การมีส่วนร่วมการดำเนินการจัดการป่าไม้ มีค่าเฉลี่ย 4.72 มีค่ามาตรฐานเท่ากับ 0.24 การแปลผลมากที่สุด หมายถึง ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการป่าในชุมชนหรือร่วมมีส่วนช่วยสนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ ตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น การเฝ้าระวัง หรือร่วมภารกิจการดับไฟป่าร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เข้าร่วมฝึกอบรมเป็นตัวแทนกลุ่มเพื่อเพิ่มทักษะนำมาถ่ายทอดองค์ความรู้แก่สมาชิก เข้าร่วมสำรวจป่าไม้ในชุมชนพร้อมกับทีมวิจัยท้องถิ่น ร่วมดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟู การร่วมสร้างฝายชะลอน้ำ การบวชป่า การสร้างแนวกันไฟ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับภาคีเครือข่ายระดับตำบล อำเภอ จังหวัด

ระดับที่ 4 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ มีค่าเฉลี่ย 4.68 มีค่ามาตรฐานเท่ากับ 0.22 การแปลผลมากที่สุด หมายถึง ชุมชนมีส่วนใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในชุมชนของหมู่บ้านโดยที่ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม เช่น การเข้าไปขุดหน่อไม้และตัดลำไผ่ การใช้สอยไม้ไผ่มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ใช้ในเรือกสวนไร่ไผ่ ประมง งานก่อสร้าง การมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่และการแปรรูปการที่ชุมชนเข้าร่วมกลุ่มและได้รับสิทธิของการเป็นสมาชิก เช่น การกู้ยืม การได้รับเงินปันผล จากการที่ชุมชนเป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากชุมชนจะได้มีสภาพแวดล้อมที่ดียังสามารถสร้างรายได้หมุนเวียนเข้าสู่ชุมชน และมีทรัพยากรที่ชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ

ระดับที่ 5 การมีส่วนร่วมการประเมินผล มีค่าเฉลี่ย 4.16 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.24 การแปลผลมากที่สุด หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ การตรวจสอบการเข้าไปเก็บหน่อไม้ ตัดลำไผ่ การประเมินสภาพป่าสถานการณ์ป่าในหมู่บ้าน เช่น ไม้ตายชุก สภาพแห้งแล้งร่วมสอดส่องการเข้าไปขุดหน่อไม้และตัดลำไผ่ตรวจสอบงบประมาณการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมประเมินโครงการที่ส่วนท้องถิ่นได้ดำเนินการในการจัดการทรัพยากรการมีส่วนร่วมติดตามผลลัพธ์ที่ได้ดำเนินการร่วมกันและทิศทางที่จะดำเนินการต่อไปในอนาคต รวมถึง มีส่วนร่วมตรวจสอบการลงโทษ แก่ผู้ฝ่าฝืน

สรุปและอภิปรายผล

ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านผาตูปและข้อมูลการจัดการทรัพยากรป่าไผ่

ชุมชนบ้านผาตูปตั้งในพื้นที่ตำบลผาลิ่งห์ ตั้งอยู่ศูนย์กลางพื้นที่อนุรักษ์ของสำนักงานอุทยานถ้ำผาตูป ประชาชนประกอบด้วยเพศหญิง ร้อยละ 52.45 เพศชาย ร้อยละ 47.55 ส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน อายุระหว่าง 50-59 ปี นับถือศาสนาพุทธมากที่สุดและมีความเชื่อและศรัทธาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ป่า ถ้ำ ภูเขา แหล่งน้ำ วิถีวัฒนธรรมจึงถูกเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน พื้นที่ส่วนใหญ่ภูมิประเทศเป็นหินผามีที่ราบน้อย พื้นที่ป่าเบญจพรรณ ประกอบด้วยป่าไผ่กว่า 6,000 ไร่ ประชาชนจึงทำไร่เป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.04 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายได้หลัก 5,001-7,000 บาทต่อเดือน รายได้เสริมมีการนำทรัพยากรป่าไผ่ไปจำหน่าย เช่น ลำและหน่อไม้ การศึกษาบริบท (Context) ในแต่ละพื้นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ อาทิ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ศิลปกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน ภาวะผู้นำ เศรษฐกิจชุมชน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่แต่ละพื้นที่ ดำเนินถึงปัจจัยนำเข้า (input) เพราะเป็นสิ่งที่ส่งผลให้กระบวนการดำเนินงานประสบผลสำเร็จและก่อให้เกิดความเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของแพรวภัทร ยอดแก้ว (2563) เรื่อง รูปแบบการดำเนินงานของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม ดังนั้นการศึกษาปัจจัยในชุมชนมีส่วนสำคัญและสามารถเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อให้เกิดการบริหารที่มีประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุวิชาญ พูนอินทร์ และคณะ (2562) เกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการเพื่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านเศรษฐกิจต้นแบบในภาคเหนือตอนบน โดยศึกษาตัวแปร 4 ด้าน คือ เงินสะสม การเข้าร่วมกิจกรรมสถานการณ์ และรายได้ต่อครัวเรือน รวมถึงตัวแปรตามทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านจิตใจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่จะส่งผลต่อการจัดการเพื่อการดำรงอยู่ของสมาชิกของหมู่บ้าน นอกจากนี้ระดับการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจะเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงคนในชุมชนให้เกิดโครงสร้างการดำเนินงานร่วมกัน มีการกำหนดบทบาทที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไผ่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บงกชมาศ เอกเอี่ยม (2561) กล่าวถึงภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นกับการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความยั่งยืนของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การบริหารจัดการองค์การและการสร้างทีมมีผลต่อผู้นำในการบริหารจัดการด้านบุคคลากร นอกจากนี้กิจกรรมที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ให้เกิดแนวทางที่เหมาะสมและใช้เป็นกรอบการดำเนินการให้เกิดความสำเร็จ ในการทำงานในรูปแบบกลุ่มยังสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นร่วม

การดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับไผ่

การดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับไผ่ชุมชนบ้านผาตูปมีด้วยกัน 3 กลุ่มประกอบด้วย กลุ่มจักสาน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มอนุรักษ์ป่าและป่าไผ่ ซึ่งมีกลไกการดำเนินการกลุ่มโดยกำหนดบทบาทหน้าที่พบว่า กลุ่มจักสานมีสมาชิกจำนวน 14 คน ประธานคือ นางพิกุล กลิ่นทรัพย์ กลุ่มผู้สูงอายุมีจำนวน 14 คน ประธาน คือ นายสุริย์ สุขวุฒิไชย กลุ่มอนุรักษ์ป่าและป่าไผ่มีสมาชิกจำนวน 24 คน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำ ทั้งหมดมีความเชื่อมโยงกันช่วยเหลือเกื้อกูลกันและแลกเปลี่ยนข่าวสารตลอดจนองค์ความรู้ระหว่างกัน พบปะ

แลกเปลี่ยนอย่างสม่ำเสมอผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มจะมีบทบาทผลักดันการดำเนินงานของกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีภาคส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงกิจกรรมที่สำคัญได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ นักวิชาการประจำนอุทยานถ้ำผาตูบ โดยมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันทั้งการอนุรักษ์ป้องกัน ฟื้นฟู เกิดเป็นพันธมิตรที่สร้างพันธกิจร่วมกันมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นว่า แนวทางในการรวมกลุ่มหรือการพัฒนารูปแบบสถาบันเพื่อเป็นกลไกในการดำเนินการจัดการทรัพยากรร่วมภายในชุมชนนั้น การรวมกลุ่มนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำให้ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้ทางชุมชนจึงได้มีการรวมกลุ่มในรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนใช้กิจกรรม และโครงการต่าง ๆ เข้ามาในโครงสร้างเพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อน สอดคล้องกับการศึกษาของ อัยวิ วีระพันธ์พงศ์ (2560) การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ชุมชนบ้านผาตูบอย่างมีส่วนร่วม มีการใช้ภูมิปัญญาชุมชนเป็นแนวทางการเรียนรู้ เป็นหนึ่งในแนวคิดที่เป็นความเชื่อพื้นฐานของการพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนกลมกลืนไปกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม บริบทของชุมชน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น ในการศึกษาได้แยกระดับการมีส่วนร่วมเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในการคิด มีค่าเฉลี่ย 4.50 และค่ามาตรฐาน 0.17 มีการเข้ามามีส่วนร่วมระดับมากที่สุด ระดับที่ 2 การร่วมพิจารณาตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ย 4.67 และค่ามาตรฐาน เท่ากับ 0.22 มีการเข้ามามีส่วนร่วมระดับมากที่สุด ระดับที่ 3 การมีส่วนร่วมการดำเนินการจัดการป่าไม้ มีค่าเฉลี่ย 4.72 มีค่ามาตรฐานเท่ากับ 0.24 มีการเข้ามามีส่วนร่วมระดับมากที่สุด ระดับที่ 4 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ มีค่าเฉลี่ย 4.68 มีค่ามาตรฐานเท่ากับ 0.22 มีการเข้ามามีส่วนร่วมระดับมากที่สุด และระดับที่ 5 การมีส่วนร่วมการประเมินผล มีค่าเฉลี่ย 4.16 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.24 มีการเข้ามามีส่วนร่วมระดับที่มาก โดยการศึกษาเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีบทบาท สอดคล้องกับการศึกษาของนายิกา ใจดี (2563) การพัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานวิถีชีวิตชุมชนเพื่อเสริมสร้างชุมชนเป็นเลิศแห่งความรอบรู้ ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของจังหวัดปทุมธานี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ข้อมูลของการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านผาตูบควรนำไปใช้ในการวางแผนกิจกรรมในการอนุรักษ์ การป้องกัน และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้รวมถึงแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระดับตำบลให้เกิดความต่อเนื่อง
2. สนับสนุนกิจกรรมแต่ละประเภทให้สอดคล้องกับเพศ วัย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนให้มีความตระหนักรู้ เข้าใจความสำคัญและบทบาทหน้าที่ผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาความพึงพอใจของประชาชนในชุมชนต่อการดำเนินการในรูปกลุ่มที่เป็นทางการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการอย่างเหมาะสม
2. ควรศึกษาชนิด ประเภทพันธุ์ไม้ แหล่งที่พบในป่าชุมชนเพื่อสามารถจำแนกข้อมูลในระบบนิเวศวิทยาเป็นการศึกษาปริมาณไม้และการพยากรณ์ไม้ในอนาคต

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ เรารัตน์. (2560). **ไม้ความหลากหลายในวิถีชุมชน**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน).
- จินตวีร์ เกษมสุข. (2561). แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน. **วารสารศรีปทุมปริทรรศน์วิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 26(50), 169-184.
- นายกาใจดี. (2563). การพัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานวิถีชีวิตชุมชนเพื่อเสริมสร้างชุมชนเป็นเลิศแห่งความรอบรู้ ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของจังหวัดปทุมธานี. **วารสารวิชาการสาธารณสุข**, 29(1), 62-74.
- บงกชมาศ เอกเอี่ยม. (2561). การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่. **วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร**, 36(3), 102-113.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). **กลวิธีแนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: คักดีโสภาคการพิมพ์.
- แพรวภัทร ยอดแก้ว. (2563). **รูปแบบการดำเนินงานของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม, งานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 12 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จังหวัดนครปฐม**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2545). **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- ศุภย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก. (2557). **ไม้กับวิถีชีวิตคนไทย: องค์ความรู้และรูปแบบการจัดการของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : ตูมายเบส.
- สมศักดิ์ สุวรรณสุจริต. (2531). แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเมือง. **ท้องถิ่น**, 8(9), 71 - 72.
- เสถียร เปรมประสิทธิ์และคณะ. (2553). **นิเวศวิทยาของไม้ข้าวหลามเพื่อการใช้ประโยชน์จากไม้ข้าวหลามอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดน่าน**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุวิชาญ ทุนอินทร์และคณะ. (2562). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการเพื่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในภาคเหนือตอนบน. **วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร**, 36(1), 68-74.
- สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลผาลัง. (2561). **ข้อมูลตำบลผาลัง**. น่าน: องค์การบริหารส่วนตำบลผาลัง.
- อัยรวี วีระพันธ์พงศ์. (2560). การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. **วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**, 4(2), 212-219.

- CRS and MEAS. (2015). **Managing natural resources: A smart skills manual**. Baltimore, MD: Catholic Relief Services.
- Cronbach, L. (1984). **Essential of Psychology and Education**. New York: Mc - Graw Hill.
- Krishnaswamy, A. (2012). Strategies and tools for effective participation innatural resources Management. **Journal of Ecosystem and Management**, 13(2), 1-13.
- Likert, R. A. (1932). Technique for the Measurement of Attitude. **Archives Psychological**, 3(1), 42-48.
- Smith, W. W. (1991). **The AIC model concept and practice: Organization for development international institute**. Washington DC: OD II Leroy.